

Kopzorgen in de klas

Dag van de Literatuurkritiek 2022

Emy Koopman – Tekenen van het universum

Dean Bowen – Bokman

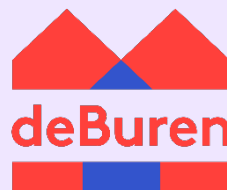
Annelies Verbeke – Treinen en kamers

Bij de literaire werken die centraal staan op de Dag van de Literatuurkritiek 2022 bieden we graag lesbrieven aan waarin leerlingen opdrachten maken over een literair werk. Alle opdrachten zijn vormen van literatuurkritiek in brede zin, omdat de leerlingen zich ermee verhouden tot het gelezen literaire werk. Zo zijn er creatieve schrijfopdrachten, een handreiking om een visuele bijdrage te maken en ook klassiekere opdrachten waarin de recensie centraal staat. De Reactor, Vlaams-Nederlands platform voor literatuurkritiek en vaste partner in de Dag van de Literatuurkritiek, Vlaams-Nederlands Huis deBuren, bieden je deze graag aan.

Al dit educatieve materiaal verzamelen we op het deel van onze webpagina dat wij speciaal voor docenten inrichtten. Op onze pagina heb je verder toegang tot al het werk dat De Reactor digitaal en gratis toegankelijk aanbiedt: recensies, podcasts en interviews. We richten ons op zowel Nederlandstalige als vertaalde literatuur, in genres als fictie, non-fictie en poëzie. Wij geven graag het woord aan Vlaamse en Nederlandse critici van verschillende generaties, met verschillende expertises en met verschillende opvattingen over literatuur en kritiek. Bezoek ons dus vooral eens op dereactor.org.

Inschrijven op de nieuwsbrief en meer info over de Dag van de Literatuurkritiek: deburen.eu/DVDLK.

De·Reactor
VLAAMS-NEDERLANDS PLATFORM
VOOR LITERATUURKRITIEK

LESBRIEF 1

Emy Koopman – *Tekenen van het universum*

Opdracht 1

Debat en essay over de verantwoordelijkheid van de schrijver

Op pagina 23 van *Tekenen van het universum* lezen we de volgende passage:

'Tegen de tijd dat ik begon aan mijn masterscriptie, over literaire verkrachtingsscènes, had ik Bataille ingeruild voor Susan Sontag en Martha Nussbaum, die zich in hun filosofische werk beduidend meer aantrekken van het lijden van anderen, die zich afvragen hoe we ons daartoe kunnen verhouden, welke rol beelden, woorden, verhalen daarbij spelen. [1] **Lezers kiezen zelf hoe zij een tekst interpreteren, schreef ik, ze hebben een zekere ruimte in hoe ze reageren op wat die tekst losmaakt: het doorslaggevende ethische werk gebeurt bij hen.** En [2] **elke tekst moet ook geschreven kunnen worden, want in onze fantasie zijn we vrij. Maar dat ontslaat de schrijver niet van alle verantwoordelijkheid. De denkbeelden die we de wereld in sturen kunnen al te werkelijke gevolgen hebben.**'

Koopman citeert hier uit haar scriptie en maakt niet duidelijk of haar visie op de verantwoordelijkheid van de schrijver sindsdien is veranderd. Vragen over vrijheid en verantwoordelijkheid spelen een belangrijke rol in deze roman. In de komende opdrachten houden we de spanning tussen die twee tegen het licht.

A. Voer met de klas een debat over de verantwoordelijkheid van de schrijver en/of van de lezer waarin je als stelling eerst de dikgedrukte zin 1 neemt en daarna dikgedrukte zin 2. Voer een klassiek debat in twee groepen, met openingspleidooien en een afsluiting.

B. Breng na het debat in kaart wat je opviel. Besteed speciale aandacht aan de verschillen en de overlap tussen de lezers- en schrijversverantwoordelijkheid.

C. Schrijf een recensie van *Tekenen van het universum* waarin je de schrijversverantwoordelijkheid van Emy Koopman afweegt tegen de vrijheid van de lezer. Je werkt zo toe naar een resultaat waarin je het spanningsveld tussen die twee verkent.

Opdracht 2

Schrijven van een brief en een adviescolumn

Al eeuwenlang winnen we via brieven advies in over ogenschijnlijk kleine zaken die het dagelijks leven op grootse wijze beïnvloeden. Het gaat bijvoorbeeld om religieuze kwesties, om etiquettevragen en klassieke dilemma's. Wat doe ik aan naar het kerstfeest met mijn schoonfamilie? Mijn partner gebruikt zijn bestek niet volgens de regels en smakt, hoe wijs ik die daarop? Hoe spreek ik mijn baas aan op haar gedrag tijdens een bedrijfsborrel? Ga ik als belijdend moslim naar een protestantse doop en welk cadeau neem ik dan mee?

Het vaakst betreffen de ingezonden vragen de zaken van het hart, meestal het verliefde, gebroken of nog te breken hart. Deze brieven worden opvallend vaak gestuurd naar de digitale postbus van vrouwen. Bekende koninginnen in het genre van de adviescolumn zijn de Amerikaanse [Cheryl Strayed](#), die faam verwierf met [Dear Sugar](#) (gepubliceerd op *The Rumpus*), waarin ze anoniem gevraagd advies verstrekke aan lezers. Een Nederlandse klassieker is *Moderne manieren van Beatrijs Ritsema*, elke week in *Trouw* sinds 2000 en [altijd beschikbaar online](#). Zij modelleerde haar rubriek naar die van [Miss Manners](#) – reeds *up* sinds 1978 en nog altijd *running*. Tot 2019 was er de geliefde en veelgelezen rubriek *Lieve Mona* in weekblad *Story*. Loek Kessels ontving

ruim 300.000 brieven gericht aan haar pseudoniem en probeerde ze allemaal te beantwoorden. Sinds september kun je schrijven aan [Lieve van de Velde](#) die de lezers van *De Standaard* antwoord geeft op levensvragen en al langer kun je bij diezelfde krant terecht voor advies op maat voor moeilijke gesprekken bij '[Hoe zal ik het zeggen](#)'.

Het genre van de adviescolumn is, zo blijkt, van veel tijden en dus ook van deze, want Google heeft – gelukkig maar – niet op alles een antwoord. Het meest gevraagde advies aan Cheryl Strayed is nog altijd hoe je uit een liefdesrelatie moet stappen. Getuige *Tekenen van het universum* van Emy Koopman zou Koopman inmiddels expert moeten zijn op dit gebied, gezien de talrijke liefdeservaringen die ze in haar autobiografische boek met ons deelt. Haar pad verliep niet zonder te struikelen, niet zonder omwegen en deuken in haar hart en ziel. Maar zou ze zelf het beste advies geven of kan ze juist wel wat gebruiken?

A. Verdiep je in het genre van de adviescolumn, door een paar ervan te lezen. Gebruik de links hierboven of gerust andere.

B. Er zijn drie opdrachten die je mag maken:

- I. Vraag aan een raadgever naar keuze advies uit naam van Koopman en schrijf een brief over een van haar verbroken liefdes. Kies voor A., de briljante jongen, Mathieu, de psychologiestudent of een andere liefde en stel dan de vraag: hoe moet ik [Emy] uit *deze* liefdesrelatie stappen? Hoe zou die brief eruit zien?
-Verplaats je voor deze opdracht zorgvuldig in Koopman en in een van haar liefdes.
-Herlees eerst het hoofdstuk of de hoofdstukken waarin de geliefde van jouw keus voorkomt.
-Zorg ervoor dat je de inhoud van het boek, dus de kennis die jij als lezer hebt over de personages en gebeurtenissen, verweeft in je brief.
- II. Schrijf nu het antwoord en wees je ervan bewust dat je een breed lezerspubliek hebt, dus je wil zowel specifiek advies geven aan Koopman, als breder advies aan de lezer, want daarin schuilt de kracht van de column. We krijgen een inkijkje in iemands leven en worstelingen en we destilleren zelf iets uit het advies voor ons eigen leven. Daarnaast zijn zulke columns altijd goed geschreven en spitsvondig.
- III. Tegelijkertijd is Koopman ervaringsdeskundige en kun je haar dus om advies vragen. Klap uit de school en vraag voor jezelf (of iemand anders 😊) advies voor een zaak van het hart of voor iets anders.

Opdracht 3 Intertekstualiteit

Terwijl je *Tekenen van het universum* las, merkte je ongetwijfeld op dat het in het boek wemelt van verwijzingen naar andere teksten, essays, filosofische theorieën, liedjes, gedichten en een heleboel boeken.

- I. Breng het begrip intertekstualiteit in kaart: wat houdt het in, waar begint het en waar eindigt het, welk doel dient het?
- II. Kies een voorbeeld van intertekstualiteit in *Tekenen van het universum*. Ga op zoek naar een essay, werk, gedicht of boek van deze auteur. Schroom niet om je docent hierbij om hulp te vragen of om samen te werken met klasgenoten. Lees het gevonden werk en beargumenteer waarom het waardevol is dat Koopman juist daarnaar verwijst.
- III. Welk boek neem jij graag ter hand als voorbeeld van verliefdheid en waarom?
- IV. Welk boek zou je Koopman graag geven om haar verliefdheden in goede banen te leiden?

Opdracht 4

Hoewel verliefdheid vaak wordt voorgesteld als iets moois tussen twee personen, is dat nagenoeg alleen het geval als die liefde op een manier wordt beantwoord en als het die beide personen ook nog eens past. Verliefdheid kent tegelijkertijd ook complexe, duistere en eenzame kanten.

Misschien is dat voor iedereen verschillend en toch, zoals bij alle grote emoties, zijn er gemene delers. We vinden die voor verliefdheid, onder de noemer 'Dertien vermoedelijk universele kenmerken van verliefdheid' op pagina 75-76 van *Tekenen van het universum*.

Als je de lijst goed leest, kom je tot de conclusie dat een verliefd persoon verlangend is en soms zelfs psychisch kwetsbaar.

A. Selecteer uit de lijst de kenmerken van verliefdheid die jou het meest aanspreken.

B. Houd een pleidooi voor de liefde waarin je de liefde aan ons verkoopt, juist met het gebruik van die universele kenmerken. Neem minstens 1 kenmerk op waarin de psychische kwetsbaarheid van de verliefde voorop staat. Je opdracht is dus ook om een kwetsbaarheid om te zetten in een teken van kracht.

LESBRIEF 2

Annelies Verbeke – *Treinen en kamers*

Opdracht 6

Intertekstualiteit & parateksten

In de bundel *Treinen en kamers* zijn 15 verhalen opgenomen die gebaseerd zijn op klassieke teksten uit de wereldliteratuur. Elk verhaal wordt voorafgegaan door een intertekstuele paratekst, een verwijzing naar de tekst waarop Verbeke zich baseerde. In het geval van 'Orewoet' (p. 179-180) is dat een lied van dertiende-eeuwse mystica Hadewijch. Het gaat om het vijftiende lied dat je [hier](#) kunt beluisteren en [hier](#) kunt meelesen.

A. Maak een overzicht waarin je duidelijk maakt wat een paratekst is en wat intertekstualiteit is. Wat houden die begrippen in? Welk belang hebben ze in de literatuur? Welke rol spelen beide in deze bundel van Annelies Verbeke?

B. Lees het verhaal 'Orewoet' dat Verbeke schreef nadat je het vijftiende lied van Hadewijch las en beluisterde. Wat zijn de verschillen en overeenkomsten tussen de teksten? Wat herken je in het oorspronkelijke lied van Hadewijch dat overeind bleef in Verbekes tekst en wat is er weggelaten?

C. Van welke, liefst kortere, tekst die jij las of hoorde zou je een bewerking willen maken en waarom?

D. Maak je bewerking: welke elementen houd je overeind, welke laat je weg, waar leg je de accenten? Overweeg welke vrijheid je neemt en voelt om deze bewerking te maken en schrijf je tekst.

Opdracht 7

Verbeke vs. Koopman

Zowel Verbeke als Koopman schrijven over liefde. Wat zijn de verschillen en overeenkomsten?

Extra opdracht voor de veellezers: de debuutroman van Emy Kooman heet *Orewoet*. Er lopen verschillende lijnen van deze roman naar *Tekenen van het universum* en naar Hadewijch. Welke zie jij en hoe zou je ze duiden?

LESBRIEF 3

Dean Bowen – *Bokman*

Opdracht 8

In 2018 verscheen de dichtbundel *Bokman* van Dean Bowen. Drie gedichten uit die bundel verschenen samen met een nieuw gedicht 'Mi skin' in de verzameling *Radicale vriendschap, politiek en activisme*. Dean Bowen draagt het gedicht [hier](#) voor en [hier](#) kun je meelesen.

A. Over Dean Bowens poëzie wordt wel gezegd dat zijn gedichten een gebaar zijn, een manier van kijken naar en van reflecteren op de wereld. Pas deze drie functies van poëzie toe op het gedicht 'Mi skin'. Welke gebaar maakt Bowen, hoe en waarnaar kijkt hij en wat is zijn reflectie op de wereld die hij toont?

B. Herken je (delen van) jezelf of van jouw leefwereld in dit gedicht? Gaat dit gedicht ook over jou? Zijn er dingen die je toe zou willen voegen?

C. Het gedicht 'Mi skin' ontroert, zet aan tot denken, is persoonlijk en politiek geladen. Laurens Ham schrijft in [een essay over politiek en activisme](#) voor De Reactor: '[Bowens gedichten] tonen de sterke verwevenheid van het individu en het menselijk lichaam met de geschiedenis van koloniaal geweld, geschiedenis én kapitalisme.' Kun jij die onderwerpen aanwijzen in het gedicht en uitleggen waarom je die daar terugziet?

D. Welke functie zou jij willen dat poëzie vervult in de huidige wereld en samenleving? Kun je ook schetsen hoe die poëzie eruit zou moeten zien?

E. Een laatste opdracht voor de creatieve waaghalzen onder jullie. De poëzie van Dean Bowen is volgens Laurens Ham 'vormelijk het meest gevarieerd en experimenteel'. Kun je met die aanwijzing poëzie schrijven over een onderwerp dat je beroert, een thema dat je belangrijk vindt of een gebeurtenis die grote indruk op je maakte? Kun je experimentele poëzie gebruiken om in bredere zin iets te zeggen over de wereld waarin we leven?